

УДК 378.14

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВНЗ

Онопрієнко О.В., Мариненко С.І.

Черкаський державний технологічний університет

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-100>

У статті досліджено теоретичні засади патріотичного виховання студентів ВНЗ. Визначено поняття – патріотизм. Висвітлено проблему патріотичного виховання студентської молоді. Зроблено аналіз науково-педагогічних досліджень патріотичного виховання студентів вищих навчальних закладів. Виявлено недостатність вивчення проблеми патріотичного виховання студентів вищих навчальних закладів, яка потребує дослідження та розробки механізмів впровадження у навчально-виховний процес.

Ключові слова: теоретичні засади, патріотичне виховання, патріотизм, проблема, студенти, навчально-виховний процес.

Постановка проблеми. У наш час в Українській державі, країні з багатоміліонною історією, відбувається процес становлення українського народу як політичної нації. Саме тепер стало реально можливим розбудувати Україну, виходячи з її національних інтересів, на основі всебічного врахування особливостей способу життя, традицій, звичаїв народу, його менталітету та національного характеру. Освіта на сучасному етапі розвитку нашого суспільства є чи не єдиним засобом збереження і відтворення національної культури. Пріоритети народного, українського, відкривають нові можливості для здійснення виховної діяльності зі студентською молоддю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні постала необхідність визначитися з основними орієнтирами навчально-виховного процесу в закладах освіти, що спонукатиме студентів до активної творчої діяльності на національних засадах.

Одним із головних завдань освіти є формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати. З огляду на означене головне завдання сьогодні кожним вищим навчальним закладом у навчально-виховному процесі мають вирішуватися конкретні завдання: підготовка особистості, яка орієнтується в сучасних історичній, економічній, культурній ситуації, здібної до самореалізації, самовизначення; залучення до національно-культурних традицій, збагачених загальнолюдськими цінностями світової культури; забезпечення високого рівня професійної компетенції; стимулювання постійного пошуку, безперервного самовдосконалення, само-освіти; формування потреб і вмінь підтримувати своє фізичне та психологічне здоров'я, професійну працездатність в умовах конкуренції [1; 5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема патріотичного виховання студентської молоді, з огляду на важливі завдання державотворення в незалежній Україні, сьогодні набула особливої актуальності. Саме тому вона потребує детального розгляду головних її складників і чинників.

Мета статті. Головною метою цієї статті є – дослідження теоретичних засад патріотичного виховання студентів у вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Патріотизм – соціально-історичне явище. Прояви патріотизму у людей виникли початково як форми усвідомлення родових зв'язків, обрядів, звичаїв. З розвитком землеробства патріотизм отримує своє специфічне значення – стає любов'ю до рідної землі. Це почуття природно слабшає у міському побуті, однак тут розвивається новий елемент патріотизму – прив'язаність до свого соціокультурного середовища або громадянськості. З цим і природними засадами патріотизму, як особистісного почуття, поєднується його моральне значення як обов'язку і доброчинності. Почуття подяки до батьків, розширюючись у своєму обсязі, однак не змінюючи своєї природи, стає обов'язком відносно до тих суспільних утворень, без яких батьки породили б тільки фізичну істоту, але не могли б дати їй переваг гідного людського існування. Як усвідомлення своїх обов'язків у відношенні до батьківщини та їх дотримання індивідами утворюють доброчинність патріотизму, яка здавна мала і релігійне значення [7].

За сучасних умов існування демократичного суспільства патріотизм підноситься на вищий щабель, поширюється на все населення країни, пронизує всі сфери суспільного життя, має спрямований характер, що виявляється у свідомому ставленні людей до праці, суспільно-політичної діяльності, непримирності до будь-яких порушень прав людини, норм і правил демократичного співжиття. Завдяки цьому патріотизм є одним з найважливіших чинників розвитку демократичного суспільства.

Сьогодні патріотизм має нове тлумачення: патріотизм – це суспільний і моральний принцип, що характеризує ставлення людей до своєї країни, яке виявляється у визначеному способі дій та складному комплексі суспільних почуттів, що загально називається любов'ю до батьківщини.

Усе це дозволяє констатувати, що патріотизм – одна з форм діалектичного існування особистих і суспільних інтересів, єднання людини і суспільства. Патріотичні почуття, ідеї підносять особистість, коли вони поєднані з повагою до народів інших країн і не вироджуються у психологію національної виключності.

Структура патріотизму у соціально-гуманітарних та психолого-педагогічних науках складається із системи таких якостей та компонентів, кожний з яких поєднує пізнавальний, емоційний-вольовий і поведінковий компоненти, а саме:

а) патріотична свідомість (самосвідомість) як результат осмислення індивідом своєї громадянської ролі у суспільстві (захист історико-культурних, політичних, економічних надбань, незалежності, особистий внесок у розбудову державності України, збагачення професійних знань, зразкова громадянська поведінка та ін.);

б) патріотичні почуття (любов до рідного краю, мови, культури, повага до історичного минулого, турбота, відповідальність за долю Вітчизни, відданість національній ідеї, толерантність тощо);

в) патріотична поведінка та діяльність (виконання громадянських обов'язків, дотримання Конституції України, загальнолюдських та національних моральних ідеалів, вшанування національних традицій, повага до національної гідності інших народів, толерантність та ін.).

Таким чином, патріотизм ми будемо розглядати як моральну якість та ціннісний орієнтир, складне явище духовного життя людини і спільноти, яке відображається в особистій та суспільній свідомості, об'єднуючи їх і виступаючи вирішальним чинником усвідомлення молодого людиною загальнолюдських цінностей.

В Україні патріотизм живиться прогресивними патріотичними традиціями українства, а також кращими зразками патріотичних традицій інших країн і народів, світового демократичного руху, збагачуючи їх історичними здобутками своєї Вітчизни. Утвердження у свідомості громадян України, насамперед, молодого покоління, ідей патріотизму, гордості за свою суверенну державу, готовності стати на захист істинної демократії, інтересів свого народу має стати сьогодні одним з найважливіших завдань нової системи патріотичного виховання [5].

Теоретичні засади патріотичного виховання у сучасній науковій та публіцистичній літературі базуються на працях видатних педагогів минулого.

Уперше у зарубіжній педагогіці теоретичні й методичні засади патріотизму дітей і молоді та напрями його формування окреслив видатний чеський педагог Я. Коменський. Виховання патріотизму, на його думку, має ґрунтуватися на ідеї народності, яка включає вимоги навчання рідною мовою, виховання людяності, гуманності, прагнення сформувати таку людину, яка вище за все ставить благополуччя своєї батьківщини і готова пожертвувати собою заради її свободи і незалежності [4].

Відомий педагог Й. Песталотці визначав патріотизм, передусім, як складову моральних почуттів щодо дітей молодшого віку, проте екстраполював їх і на етап повноліття. «Почуття, завдяки яким виявляються перші чуттєві паростки моральності в людей, є основним фундаментом нашого чуттєвого споглядання» [8]. Однією з ознак патріотизму швейцарський гуманіст вважав здатність дітей і молоді до того, «що виявляється у досконалому пізнанні добра, у досконалому вмінні і бажанні творити добро». Тим самим патріотизм набуває, насамперед, гуманістичного спрямування й дієвості, а також і те, що ця якість підлягає формуванню у юному віці.

Патріотичне виховання, за К. Ушинським, базується передусім на національному підґрунті. «Незважаючи на схожість педагогічних форм усіх європейських народів, у кожного з них своя

особлива національна система виховання, своя особлива мета, і свої особливі засоби досягнення цієї мети». Основним засобом патріотичного виховання у такий спосіб виступає рідна мова, яку вчений називав «найбільшим народним наставником», «великим народним педагогом». «У мові, – писав він, – одухотворяється весь народ і вся його Батьківщина. Мова – найважливіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що віджили, живущі і майбутні покоління народу в одне велике, історично живе ціле» [10].

Сучасне українське патріотичне виховання своїм світоглядним орієнтиром обирає українську загальнодержавну ідеологію, що втілює в собі поняття патріотизму, державотворення, державозахисту, громадянськості, прагнення до єдності і злагоди тощо. Шлях до успіху в сучасному українському патріотичному вихованні пролягає, найперше через основні національні цінності: Українську ідею, державну незалежність України, самопожертву в боротьбі за свободу нації, патріотизм та готовність до захисту Батьківщини.

Основним завданням національного виховання В. Галузьяк та М. Сметанський вважають формування „громадянських якостей, національної самосвідомості, патріотизму і поваги до інших націй» [3].

Правильно організоване патріотичне виховання формує повноцінну, цілісну особистість, індивідуальність, яка цінує свою національну і особисту гідність, совість і честь. Так формується національний характер.

Виховання у студентів патріотизму поєднує в собі завдання пізнавального і виховного змісту. Для формування у студентів патріотичних почуттів необхідно передусім враховувати їхній світогляд, знання, отримані зі школи, коригувати уявлення про суспільні явища і події. Як зазначає О. Леонт'єв, знання і думки, засвоєні мисленням, можуть не стати надбанням самої людини. Для виховання патріотичних почуттів поряд із збагаченням студентської молоді певною інформацією та уявленнями необхідно впливати на її почуття, формувати в них емоційно-позитивне ставлення до суспільних явищ, фактів, подій [6].

Зокрема, виховання у молоді патріотичних почуттів, крім формування уявлень про суспільні явища і норми поведінки, включає і формування звичок громадської поведінки відповідно до цих уявлень.

Результати опитувань студентів різних ВНЗ України дають змогу виявити зміни в морально-політичних і естетичних установах молоді, які відбуваються в останні роки: більшість молодих людей у віці 18-25 років за успіх у житті приймають цінності особистого життя й матеріального добробуту, пріоритети розташовуються таким чином: власне здоров'я та здоров'я близьких (близько 90%); матеріальна забезпеченість (88%); повноцінна сім'я (86%); високооплачувана робота (82%). Половина респондентів успіх у житті також вбачають у взаємостосунках з протилежною статтю, у поїздках за кордон, у наявності автомобіля, тобто у типових атрибутах молодіжної субкультури [9].

Соціологи зазначають також, що в рейтингу цінностей малозначимими є почуття патріотизму, альтруїстичні цілі у житті, особистісні

та громадські ідеали, одночасно спостерігається зменшення кількості бажаючих стати фахівцями високої кваліфікації з метою покращення економічного стану в країні. Проте переважна більшість опитуваних вважають, що чітку громадянську позицію мати необхідно. На запитання про те, які якості роблять людину активним членом суспільства, одержали такі відповіді: зацікавленість державними справами – 58% респондентів; здатність розуміти й сприймати погляди інших людей – 44%; стійкість поглядів і переконань – 34%; почуття патріотизму 37%. За даними Українського науково-дослідного інституту проблем молоді основними в міжособистісному спілкуванні є обговорення таких проблем: гроші – 69%; музика – 43%; стосунки між дівчатами і хлопцями – 38%; міжнародні відношення – 9,4% [9].

У процесі життєдіяльності людини на різних етапах її соціалізації формується світоглядно-ціннісна картина сприймання і розуміння світу. Поступово у кожної людини формується певний національний інтерес, визріває національна ідея, патріотичний настрій, які врешті-решт виокремлюють, охоплюють сутність національного буття. Це переконливо довів Г. Ващенко, який назвав цей процес свідомим патріотизмом [2].

Варто підкреслити важливість переростання знань у переконання, оскільки патріотична свідомість – це не набір готових знань, які треба просто запам'ятати чи зрозуміти, а «система цінностей, які стають невід'ємною частиною свідомості та життєдіяльності особистості», – зазначав Е. Еріксон [11].

Ідея патріотичного виховання з давніх часів і до сьогодні зберегла свою актуальність. Відродження патріотизму – нагальна проблема сучасного українського суспільства. Нова соціальна ситуація потребує переосмислення провідних теоретико-методологічних підходів до патріотичного виховання, мети, завдань, змісту та технологій їх реалізації.

Отже, підсумовуючи вищевикладене під патріотичним вихованням студентів ми розуміємо організований, планомірний та цілеспрямований процес засвоєння особистістю національних цінностей і норм культури, спрямований на формування у неї національно-громадянської самосвідомості, патріотичних переконань та поведінки, усвідомлення своїх вчинків і дій на благо народу й держави, готовності до захисту Вітчизни.

Метою патріотичного виховання студентської молоді ми вважаємо становлення майбутніх фахівців як громадян-патріотів України, тих, котрі

повинні бути єдиними у прагненні бачити її сильною, могутньою, незалежною державою, готовими стати на захист істинної демократії та національних інтересів свого народу.

Мета патріотичного виховання студентів конкретизується через систему виховних завдань, а саме:

– формування у молоді людини патріотичних понять, уявлень, поглядів, переконань, національної самосвідомості, яка складається з любові до рідної землі, свого народу, мови, культури, історії, традицій, здатності ідентифікувати себе з українським народом;

– формування уявлень і понять про патріотичні вчинки і поведінку та вироблення звичок патріотичної поведінки через збагачення краєзнавчою інформацією, розширення світогляду та формування емоційно-позитивного ставлення до суспільних явищ, фактів, подій, почуття громадянського обов'язку, відповідальності за долю країни;

– виховання почуття національної гідності і гордості за свою Батьківщину, коригування уявлень про суспільні явища і події, норми поведінки, формування звичок громадської поведінки відповідно до цих уявлень, дисциплінованості, толерантності, відмова від почуття національної меншовартості, що втілювалося в понятті поваги до «старшого брата»;

– розвиток відчуття причетності до розбудови національної державності та відповідальності за майбутнє своєї країни, потреби у постійному самоствердженні з метою власного духовного й інтелектуального зростання, що сприяє прогресу самого суспільства;

– утвердження принципів загальнолюдської моралі у поєднанні з моральним кодексом українців, прихильність до національних та загальнолюдських цінностей, почуття національної гідності та гордості.

Висновки і пропозиції. Підводячи підсумки, є всі підстави зробити висновок про те, що патріотичне виховання студентів – це багатомірний та багатокомпонентний інтегративний педагогічний процес, спрямований на формування цілісної системи якостей, які перетворюються у потреби служіння українському народу і Батьківщині.

Як засвідчує аналіз науково-педагогічних досліджень, проблема патріотичного виховання студентів вищих навчальних закладів не є достатньо вивченою, тому потребує всебічного розгляду, дослідження та розробки механізмів впровадження у навчально-виховний процес.

Список літератури:

1. Абрамчук О.В. Стан патріотичного виховання студентів вищих технічних закладів освіти // Наукові записки Тернопільського держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Вип. 11. – Тернопіль, 2002. – С. 36-40.
2. Ващенко Г. Праці з педагогіки та психології. – К.: Школяр-Фада ЛТД, 2000. – 414 с.
3. Галузяк В.М., Сметанський М.І., Шахов В.І. Педагогіка. – Вінниця, 2001. – 199 с.
4. Коменский Я.А. Великая дидактика // Избранные педагогические сочинения. – М.: Учпедгиз, 1955. – С. 161-376.
5. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Педагогічна газета. – 2000. – № 6(72), червень. – 6 с.
6. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1977. – 324 с.
7. Макаренко А.С. Лекції про виховання дітей // Твори в 7 т. – К.: Рад. шк., Советский энциклопедический словарь / Гл. редактор А.М. Прохоров. – Москва: Сов. Энцикл., 1983. – 1600 с. – 1954. – Т. 4. – 396 с.
8. Песталотци И.Г. Избранные педагогические произведения в 3-х т. – М.: Изд. АПН РСФСР, 1965. – Т. 3. – С. 339-366.
9. Соціологічна думка України: Навч. пос. / Ред. М.В. Захарченко та ін. – К.: Заповіт, 1996. – 424 с.
10. Ушинський К.Д. Про народність у громадському вихованні.
11. Эриксон Э. Детство и отрочество. – С.-Петербург: Ленато АСТ, фонд «Университетская книга», 1996. – 560 с.

Онопrienko O.B., Мариненко С.И.

Черкасский государственный технологический университет

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ ВУЗОВ

Аннотация

В статье исследованы теоретические основы патриотического воспитания студентов вузов. Определено понятие – патриотизм. Освещена проблема патриотического воспитания студенческой молодежи. Сделан анализ научно-педагогических исследований патриотического воспитания студентов высших учебных заведений. Выявлено недостаточность изучения проблемы патриотического воспитания студентов высших учебных заведений, которая требует исследования и разработки механизмов внедрения в учебно-воспитательный процесс.

Ключевые слова: теоретические основы, патриотическое воспитание, патриотизм, проблема, студенты, учебно-воспитательный процесс.

Onoprienko O.V., Marinenko S.I.

Cherkassy State Technological University

THEORETICAL PRINCIPLES OF PATRIOTIC HEALTH OF STUDENTS IN HIGHER EDUCATION

Summary

The article deals with the theoretical principles of patriotic education of students of higher educational institutions. The concept is defined – patriotism. The problem of patriotic education of student youth is highlighted. The analysis of scientific and pedagogical researches of patriotic education of students of higher educational institutions is made. The inadequacy of the study of the problem of patriotic education of students of higher educational establishments, which requires research and development of implementation mechanisms in the educational process, is revealed.

Keywords: theoretical foundations, patriotic education, patriotism, problem, students, educational process.